

OM
FORBRYDERENS VILKÅR.

FOREDRAG

ved

Thronhjems Fængselselskabs generalforsamling,

den 18de Januar 1884.

„Med lov skal land bygges“, siger et gammelt ord. En god, på sand og sund moral hvilende lovgivning er den uundværlige grundvold for samfundets og den enkeltes vel-færd. Men uden en ordnet og gennemført retspleje er loven en død og magtesløs ting. Lov og ret må håndhæves og opretholdes; derigennem sikres og beskyttes den enkeltes liv, gods og timelige lykke, at loven rammer vilkårligheden og selvrådigheden. Navnlig viser det sig i strafferetsplejen, hvor alvorligt man tager det. I straffelovgivningen udtaler et folk sin bevidsthed om, hvad der er ondt og godt, ret og uret; og i lovens håndhævelse udtaler sig bevidstheden om lovens hellighed og autoritet. Loven fastsætter, forklarer pligten og ansvarligheden, angiver og begrænser den enkeltes tilregnelighed og skyld; og af lovens håndhævere kræves, at ret og retfærdighed øves uden hensyn, uden persons anseelse. „Øje for øje og tand for tand“, eller med andre ord, *streng retfærdighed* må være hovedgrundsætningen i et samfunds strafferetspleje.

At straffe lovens overtrædere er således ikke blot ret, men ubetinget pligt. Det samfund vil ikke længe bestå, som slapper på denne grundsætning.

Det vilkår, hvorunder enhver borger, uanset stand, alder eller køn, befinder sig indenfor det ordnede samfund, er derfor dette: „vil du undgå borgerlig straf, må du se til at undgå forbrydelsen, overtrædelsen af samfundets love“.

Erfaringen viser imidlertid, at kun altfor mange træde den bestående lov og orden under fødder. Grunden hertil er i almindelighed mindre uvidenheden end den onde villie. Der har altid været dem, der indenfor det lovordnede samfund have krænket lovens hellige krav, og det tør vel også med sikkerhed siges, der vil altid blive sådanne. Derpå må samfundet derfor være forberedt. Samfundet må kunne fuldbyrde straffen på lovens overtrædere til enhver tid; kan eller vil det ikke fuldbyrde straffen, har personlig pligt og ansvarlighed, tilregnelighed og skyld intet mere at sige.

Men i forbindelse hermed stå tre vigtige spørgsmål. Det første er: „Hvorledes kan samfundet på bedste måde forebygge forbrydelserne?“ At det er samfundets pligt om muligt at forebygge lovenes overtrædelse, anser jeg for ligeså uomtvisteligt, som at det er lægens pligt om muligt at forebygge, at et menneske mister et af sine lemmer. Og at samfundet uden at slappe på moralen, uden at overgive sin egen existents til den eller de enkeltes vilkårlighed, gennem lovforbedringer kan bortrydde mangan en samfunds sygdom, anser jeg for ligeså uomtvisteligt. — Det andet spørgsmål er dette: „Når det er samfundets ret og pligt at straffe lovens overtræder, hvorledes bør da straffen fuldbyrdes?“ Også forbryderen tilhører, om han end er hjemfalden til straf, fremdeles det ordnede samfund. Han kan betragtes som et mere eller mindre vissent lem på samfundets legeme; men heller ikke forbryderen er et fuldstændigt retløst individ, der for hvilkensomhelst overtrædelse bør bortskæres af samfundslegemet. Retfærdigheden kræver kun en retfærdig gengældelse ligeoverfor lovens krænkelse;

men kan selve straffen fuldføres således, at forbryderen ikke bliver værre og farligere eller vedbliver at være forbryder, men bliver bedre, må det være samfundets pligt at tage det spørgsmål under overvejelse: „Hvorledes kan straffen på bedste måde fuldbyrdes? Under hvilke vilkår bør forbryderen stilles under straffens fuldbyrdelse?“

Det tredje spørgsmål, som ikke er mindre vigtigt, er dette: „Hvorledes kan den ulykkelige forbryder efter udstået straf gengives samfundet som et virksomt, nyttigt og loyldigt samfundsmedlem?“ Det er klart, at forbryderen, for atter at kunne gives den rette plads i samfundet, må stilles under andre vilkår end straffens og skammens. Men hvorledes kan dette ske? det er egentlig dette spørgsmål, jeg skulde have den ære at henlede forsamlingens opmærksomhed på og vække dens interesse for. Men alle de tre nævnte spørgsmål hænge sammen som led i én kæde; det sidste kan vanskelig stilles i den rette belysning uden i forbindelse med de to første; og jeg har det håb just derved at vække den rette og sande interesse for den ulykkelige forbryder.

I.

For at vinde interesse for forbryderen behøver man i grunden kun at se ham under hans faktiske vilkår; vi behøve ingenlunde at se ham anderledes, end som han er. Det er klart, at han som sådan er et samfundsfarligt menneske; hans lovbrud er altid i mere eller mindre grad en krænkelse af, et angreb på samfundets existents; derfor er han samfundsfarlig. Med *ond villie* har han krænket samfundets love; vi behøve ikke at ty til den fortvivlede forklaring, at „forbrydelse er vanvid“, for at vinde interesse for ham og kærlighed til ham. Med *ond villie* har han trådt lovens hellige krav under fødder, og derfor bør han lide en retfærdig straf. Vi behøve ikke at gøre noget afslag i det retfærdige krav, i pligten eller i straffen, i tilregneligheden eller i skylden for at vinde interesse for og kærlighed til ham. Det er klart, at forbryderen ikke bør have

noget berettiget krav på at behandles og sættes lige med den lovydige og pligtro borger, eller, som det sker, hvor den sædelige retsbevidsthed er sovnet ind, at man anser ham som en helt, der kækt bryder samfundets bånd. Vi behøve blot at tage ham, som han er. Men det er ikke dermed sagt, at samfundet gennem sin lovgivning, eller at også den *almindelige mening*, som i vore dage har ikke så lidet at sige, har indtaget den rette stilling til forbryderen, stillet ham under det rette vilkår.

Der er navnlig tvende meninger eller retninger ligeoverfor forbryderen, som i vore dage gøre sig gældende; de ere hinanden modsatte, men begge lige falske og bør derfor undgås.

Den ene repræsenteres af en vidtgående filantropisme, den *falske menneskekærlighed*. Denne retning ser vistnok med rette forbryderen ikke blot som det samfundsfarlige individ, men tillige som det ulykkelige menneske, der har faret vild, og *som just ved sin vildfarelse er bleven ulykkelig*; og fordi han er ulykkelig, bør han være genstand for medfølelse. Så rejser sig det spørgsmål: „Hvad kunne vi gøre for ham?“ Herpå er endnu intet at sige; det er alt sammen fuldkommen sandt og rigtigt. Men det falske er det, at man glemmer forbrydelsen, navnlig over den hårde straf, hvortil han efter lovens ubønhørlige krav er hjemfalden. Dvæler man ensidigen ved straf lidelsen, står man i fare for i forbrydelsen kun at se en let forklarlig og uskyldig extravagance, en vildfarelse, hvis tilregnelighed og skyld, med et ord, hvis hele sædelige natur formindskes eller udviskes. Glemmer man forbryderens onde villie og samfundsfarlighed, er det ikke langt fra, at man kommer til at betragte ham som en martyr, der ved sin lidelse vinder en vis glorie, som fordunkler den borgerlige retsfærdigheds krav og samfundets autoritet. Navnlig er dette desværre tilfældet ligeoverfor de groveste og farligste forbrydere, hvis haarde dom let vækker en falsk sympati, hvorunder man glemmer, hvad han har gjort, over, hvad han må lide. Intet

vil imidlertid skade den ulykkelige og samfundet mere end den falske, i reglen på ureflekterede følelser, men også ofte på sædelig slaphed byggede menneskekærlighed, især når den søger i form af opinionsytring at få formildet straffen. Forbryderen selv følger herunder allerlettest den naturlige tilbøjelighed til at slå ind på den anviste vej, fristes til at finde undskyldning for sig; idet han ensidigen dvæler ved, hvad han må lide, forbitres han mod samfundet og vender sig da nærmest mod dem, som skulle fuldbyrde straffen på ham. Ere også disse af den samme retning, bliver forbryderen, istedetfor bøjet og sig selv bevidst, fordringsfuld, hård, ja farlig.

Under den falske menneskekærligheds vilkår bør forbryderen aldrig stille.

Den anden retning er den ensidige retfærdighedsfølelse. Den siger: „Forbryderen har selv beredt sig sin skæbne. Som man reder, så ligger man. Han er selv skyld i sin ulykke og har intet krav på at behandles og anses lige med den ærlige, lovlydige mand“. Også dette er sandt og rigtigt; men denne retning lukker derhos øjet for, at forbryderen endnu er et *menneske*; for den ensidige retfærdighedsfølelse er forbryderen for evigt brændemærket. Han er og bliver, selv efter straffens fuldbyrdelse, *forbryderen* med skampletten, skændselsmærket på sig. Man er bange for ham, man afslår at hjælpe ham, nedbryder hans selvagtelse, demoraliserer ham. Denne ensidighed tør måske endnu hos os anses stærkest repræsenteret ved den almindelige opinion. Det er ikke sjelden at høre fangen udtale sin frygt for at møde denne opinion, når han løslades; og det med rette. Det har således hændt, at en løsladt forbryder med særligt forsæt og alvorlig bestræbelse for at leve et hæderligt liv i årrækker har holdt sig borte fra forbryderbanen. Han har lagt skjul på, at han tidligere var straffet. Det kom for en dag, som det helst sker, ved ondskabsfulde, gamle kammerater, som ingen pris sætte på hans ordenlige liv. Han er uden videre bleven afskediget, da man ikke kunde have en

forhen straffet person i tjeneste eller arbejde; eller hans medarbejdere have krævet ham afskediget. Så står han der hjælpeløs, med de gamle sår oprevne, med forbrydermærket fornyet på sin pande. — Denne ensidighed udelukker den rette medfølelse mod et menneske, der om end måske fordærvet, dog er hjælpeløs og måske kunde rejses af sit fald ved en hjælpsom og menneskekærlig hånd. Det er klart, at denne ensidighed lægger hindringer i vejen for at redde forbryderen for samfundet. Den møder os, der arbejde for løsladte fangers understøttelse, med den indvending: „Hvorfor skal man hjælpe forbrydere mere end andre hjælpeløse? Der er dem, som under den hårdeste kamp for livet heller mangle alt end begå en forbrydelse. Hvorfor ikke heller hjælpe sådanne, hvoraf der er overflod nok?“ Det er sandt, man skal ikke hjælpe den løsladte forbryder mere end andre hjælpeløse; men det er *dommerens* sag at øve *retfærdighed* og *vor* sag at øve *barmhjærtighed* overalt, hvor den ikke krænker retfærdigheden. Kan den løsladte forbryder, når rettens krav er fuldbyrdet på ham og han står der hjælpeløs, ikke stilles under menneskekærlighedens vilkår, da har han i reglen intet andet vilkår end enten at dø eller også fortsætte sin bane som forbryder.

Under deslige vilkår bør den ulykkelige forbryder ikke stilles.

II.

Begge disse ensidigheder — såvel den falske menneskekærlighed som den ensidige retfærdighedsfølelse — søger man nu ret alvorligen at undgå ligeoverfor forbryderen i fængslet. Dommeren har tilkendt ham straffen for lovens krænkelse. I fængslet eller strafanstalten skal *straffen fuldbyrdes*, det vil sige, den retfærdige gengældelse for hans forbrydelse udøves mod ham. Han er ikke længer den *frie borger*; han er *fange*. Hans villie og frihed er lagt i andres hånd. I strafanstalten fuldbyrdes straffen ved et ordnet arbejde, hvorunder *flid* og *nøjagtighed* er fangens ubetingede pligt; og derhos er han underkastet en i alle dele strengt gennemført orden og disciplin, hvorunder han ube-

tinget må bøje sig. Det er dette, som gør fangens ophold i strafanstalten til *strafarbejde*. I de krav, som således uden afslag stilles til fangen, ligger der imidlertid allerede moralske kræfter, skikkede til at bryde den forbryderske, onde villie, forsåvidt den ikke allerede er brudt. Straffens fuldbyrdelse er nu således ikke længere det samme som umenneskelighed eller barbari, der nedværdiger fangen til en aldeles villieløs maskine eller til et retløst individ. Han står fremdeles under den borgerlige lov, har også som fange sine rettigheder, som han har sine forpligtelser. Den tid er forbi, da man betragtede fangen som et umenneske, der kun skulde plages og pines. Han er et menneske; om end mere eller mindre fordærvet, dog et moralsk væsen. Ingen fange er så dybt sunken, at han umulig skulde kunne gengives samfundet som en, der uden skade kan træde ind igen som et nyttigt led i dets organisme. Allerede i en gennemført orden og disciplin, i et ordnet arbejde, bestemt arbejdstid og regelmæssigt levesæt ligger der opdragende kræfter, der dels kunne bortrense moralsk smuds, som dovenskab og trods osv., dels vække til alvor og eftertanke. Altså, selve straffens fuldbyrdelse stiller nu fangen under vilkår, der medvirke eller ialfald kunne medvirke til hans moralske forbedring. Under et ordnet arbejde lærer han ofte en beskæftigelse, der i det frie samfund kan blive ham nyttig. Men hertil træder, hvad der ligefrem sigter til fangens forbedring: en regelmæssig *undervisning*, der skal ophjælpe ham i religiøs og intellektuel henseende, og fremfor alt *sjælesorgen*, hvis hovedopgave det er at fremdrage af gruset i menneskehjertet, hvad der måtte kunne tjene som tilknytningspunkt for Guds genfødende ord, det eneste, der i sandhed er i stand til af forbryderen at skabe et helt *nyt menneske* og til at nære det nye menneske med den rette søde. For sjælesørgeren er det mere end for nogen anden umuligt at betragte en forbryder som væsensforskellig fra enhver anden synder. Sjælesørgeren har ingen anden forudsætning at gå ud fra,

end at hans åbenbare færd er en synd mod Gud og mod samfundet, men må forøvrigt betragte og behandle ham som et menneske, der *kan* reddes for tid og evighed. Og den forbryder har jeg endnu ikke set, om hvem jeg med vished turde sige: „Der er intet håb om hans redning“.

Se, dette er altså fangens almindelige vilkår i strafanstalten: *Han lider straf; men under hans behandling anser man ham for et menneske, der kan og bør reddes, ikke blot for det borgerlige samfund, men om muligt for evigheden.*

Det er en selvfølge, at et heldigt resultat af fangens behandling i strafanstalten alene da kan ventes, når straffens fuldbyrdelse, der væsenlig udføres ved bestyreren, går hånd i hånd med den ordnede undervisning og sjælesorg. Men jo mere indgående og gennemført behandlingen er, desto mere stilles fangen tillige under *specielle* vilkår. Behandlingen bliver *individuel*, det vil sige, man beskæftiger sig med *den enkelte fange*. I cellefængslerne, således i vort bodsfængsel, er dette en given sag; men også i fælles-strafanstalterne, hvor et vist antal fanger arbejde, sove, spise samt tilbringe sin fritid sammen, tager man, såvidt det lader sig gøre, hensyn til den enkeltes hele ejendommelighed, hans moralske tilstand, hans naturlige evner og begavelse, hans karakter, temperament, hans lidelse under straffen, hans legemlige færdighed osv., altsammen for på engang at give forbryderen en adækvat fuldbyrdelse af straffen og at dygtiggøre ham til et nyttigt, virksomt og lovlydigt lem af samfundet.

At udvikle vanskelighederne ved denne opgaves løsning er ikke formålet for dette mit foredrag. Jeg har kun villet antyde, at fangen i strafanstalten er stillet under *vilkår, hvorunder man tillige alvorlig lægger an på at berede ham for hans fremtid.*

Men her strækker hverken evne eller midler til; det er i det hele umuligt. Det ligger i sagens egen natur; da nemlig fangens ophold i strafanstalten væsenlig er *straf*, er hensynet til hans forbedring større, end det kan tilfredsstilles ved hans behandling i strafanstalten. Det er ganske

vist, at mangelen fange løslades og aldrig mere betræder for-
bryderbanen, og at just behandlingen i strafanstalten har
medvirket dertil. Her vaktet han til alvorlig eftertanke
over sit tidligere liv. Her indså han under al den vejled-
ning, som bliver fangen given, sine vildfarelser og årsagerne
til disse; hans gamle, *onde* villie blev nedbrudt, den *gode*
villie blev ham bibragt, opøvet og stålsat; og han vil nu
være og blive et andet menneske. Derhos har han lært at
arbejde, lært en beskæftigelse eller et håndværk, som for
stedse vil sætte ham i stand til hæderligt erhverv. Der er
således dem, som ikke uden grund endog have takket Gud
for den *nådetid*, som dem beredtes under straffens fuld-
byrdelse.

Men desuagtet, skønt det vel med sikkerhed tør siges,
at fangebehandlingen i strafanstalten har været mange fangers
redningsplanke, tør dog dette ikke opstilles som nogen al-
mindelig regel. Her kommer nemlig tillige andre ting i
betragtning.

Jeg tænker just ikke derpå, at der af fangens *vilkår* i
strafanstalten tillige følger, at den, som gennem fangebe-
handlingen *ikke vil* lade sig forbedre, heller ikke forbedres.
Det er jo selvsagt; men jeg tænker på *forbryderens vil-
kår ved hans løsladelse*.

Sagen er nemlig den, at straffen i reglen slet ikke er
den eneste følge af forbrydelsen. Forbrydelsens virkninger
forfølge gerne den ulykkelige langt ind i hans fremtid. For
mangelen en er selve fangelivet endog den allermindste følge
af hans sørgelige fejltrin. I strafanstalten har en og anden
fange endog bedre timelige kår end i friheden; han mangler
her ikke det fornødne til livsophold, mangler heller ikke
medfølelse. Men det er heller ikke vanskeligt at forstå, at
han i reglen har lidt andre store tab, som ikke ere op-
rettede dermed, at han genvinder den kun for en tid be-
røvede frihed. Den almindelige regel er den: Hans borger-
lige ære er spildt, hans økonomiske kår ere forværrede eller
fuldstændig ødelagte; hans familie er stedt i sorg og nød.

Allerede dette kunde være nok; men han må være forbedret på at møde mistillid, frygt og foragt hos fremmede, bedrøvelse og bitterhed hos slægt og venner, nød og fattigdom. Alle disse ting optræde ved hans løsladelse enkeltvis eller samlede som hans fjender, som det gælder at overvinde. Således forestår ham nu en kamp, der ofte er langt tungere end hans indsættelse i strafanstalten. Det gælder jo at generobre ære, velfærd og familielykke. Han *skammer sig* over sin vildfarelse og over straffen, hvorved han blev offentlig stillet tilskue; det er da ikke så let at være *frejdig*. Hans *agtelse* er brudt istykker; men han skal vise, at han just nu har *selvagtelse*. Han modtages med *mistillid*, mødes med *frygt og foragt*; men han må ikke tabe troen på, at han kan vinde *tillid og kærlighed* tilbage. Her fordres ikke blot ydmyghed, ikke blot erkendelsen af, at alt dette er hans egen skyld, men kraft, mod og *midler* til at gå ind i kampen. Men hvorledes skal han begynde? I sandhed, mangen en har i strafanstalten næret de bedste forsætter om at blive et godt menneske. Mangen en har drømt om, at den gennem fald og straf dyrekøbte erfaring nu skal komme ham dobbelt tilgode; men så kommer den dag, da øvrigheden erklærer ham fri; dermed stilles han under den *løsladte forbryders vilkår*. Nu skal han som den straffede træde ud i verden; da vælter mismod og håbløshed sig ind over ham; thi hvorledes skal han begynde? Det er et uløst spørgsmål. At begynde *uden midler*, med to tomme hænder er ikke let. Det er mangen gang sagt, forklaret og indprentet ham: „*Du kan, hvad du vil*. Hjælp dig selv, så hjælper Gud dig“. Han indrømmer nok, det er sandt. Han kan gå ud af straffen med det forsæt heller at lide nød end atter at betræde forbryderbanen; men hvorledes skal han begynde? Alle broer ere brudte, alle veje stængte. De, som han i strafanstalten lærte at kende som sine bedste venner og vejledere, må han sige farvel; hvem vil nu udenfor fængslets porte vejlede ham, hjælpe ham med råd og

dåd? At henvende sig til dem, som frygte eller foragte ham, er en hård prøve for hans selvagtelse.

Dette er den løsladte fanges *almindelige vilkår*. At der er dem, som ikke lade sig stille under disse vilkår, at der er dem, som ikke tænke på at optage nogen kamp for en hæderlig tilværelse, behøver jeg kun at nævne; det er altfor almindeligt anerkendt; men at dette skulde være det almindelige vilkår, som forbryderen vælger sig ved løsladelsen, tillader jeg mig at bestride. De fleste ville *ikke* tilbage til strafanstalten; men de undgå ikke straffen, fordi de *ikke* undgå forbrydelsen. Dertil foreligger der flere let forklarlige grunde.

Til de *almindelige* vilkår, hvorunder en fange løslades, træde nemlig omstændigheder, der kunne være forskellige for de forskellige individer. Lad os tage nogle eksempler!

Jeg skal således nævne, at der er dem, som aldrig, før de kom i strafanstalt, have været genstand for, hvad vi kalde *opdragelse*. For dem bliver straffelivet en skole, strafanstaltens bestyrer og præst deres fader og moder; men når de komme ud i det frie, hvorledes skulle de begynde? Uden nogen moralsk støtte skulle de ud på fremtidens blå, bølgende hav og selv styre sin båd mellem tusinde skær. *Uden hjælp gå de tilgrunde*. I strafanstalten vænnedes *lediggænger* for første gang til arbejde; han fik lyst dertil og var flittig. Han løslades, han går nu atter ledig, uden beskæftigelse; så kommer den onde ånd tilbage med syv andre, værre end han. Ligesom rekruten strax taber den ved exercitie vundne holdning, når han atter nogle dage går bag plogen, således taber også den, der først i strafanstalten lærte arbejde og flid, arbejdslysten ved at gå ledig i nogen tid. Han modstår ikke fristelsen; han stjæler, — og så atter til strafanstalten; men han kunde måske undgået forbrydelsen og dermed straffen, om der var sikret ham en beskæftigelse. I strafanstalten bliver drankeren selvfølgelig nødtvungen totalafholdsmand; og han har — det er det almindelige udsagn af drankerne — ingen lyst til at drikke,

medens han er i anstalten. *Under flittigt arbejde* kan han også i friheden tæmme lysten; men bliver han gående ledig, fristes han. Han træffer gamle „venner“; arbejde kunne de vel ikke forskaffe ham, men sagtens noget at drikke. Han står imod et øjeblik; så tvinger nøden ham. „Mad og arbejde er det vanskeligt at få“, sagde en yngre forbryder, der faldt tilbage; „men drikke få vi altid. At få en dram her og en dram der, er ikke vanskeligt“. Men drukkenskab og lediggang er den slagne vej til strafanstalten. Han kunde måske være reddet ved arbejde. Så have vi en familiefader; hans familie er under hans straffetid falden det offentlige til byrde. Han har mistet hus og hjem; thi han har ikke kunnet opfylde sine husmandsforpligtelser. Ved sin løsladelse står han som *forsørgeren*, men med lovens fornyede trusler over sig, hvis han ikke opfylder sin pligt. Hvorledes skal han begynde? En båd eller nogle fiskeredskaber kunne være tilstrækkelige; eller lidt snedker- eller skomagerværktøj, og han er hjulpen! Men hvor skal han tage det fra? En anden familiefader har siddet i gode kår som handelsmand eller gårdbruger. Han har gjort sig skyldig i falsk, eller han er gået fallit og har derunder øvet svig. Han sættes ind i strafanstalten; hans bo er under skifterettens behandling; men da han er fraværende, er det ham umuligt at redde vraget efter skibbruddet. Hans hustru og børn ere komne i den yderste nød. Nu løslades han, det gælder at bryde sig og sin familie en ny bane; men hvorledes skal han begynde? Måske han helst burde søge sig et hjem i en anden verdensdel. Men hvor skal han tage midlerne? Vi have endelig en ung forbryder. Ved at komme under påvirkning af de gamle omgivelser, vil han sandsynligvis gå fortabt. Han ved det selv og gruer derfor; men hvem vil hjælpe ham? Kunde han komme til søs eller i lære hos en samvittighedsfuld mester, vilde han være hjulpen.

Jeg har her faktiske eksempler for øje. Mange ere ved de oprettede fængselselskaber blevne satte i stand til at optage den kamp, som den løsladte forbryders vilkår i al-

mindelighed medfører; enkelte ere ved menneskekærlige venner blevne hjulpede; men meget står endnu tilbage.

III.

Det ligger naturligvis nær at stille det spørgsmål: „Hvem påhviler egenlig pligten til at yde den løsladte forbryder hjælpen“? Svaret på dette spørgsmål kan lyde forskelligt; pligten går det jo så let an at skyde fra sig, om man vil: thi forbryderen har selvfølgelig intet retslig krav på at hjælpes. Men derom kunne alle være enige: Det er i samfundets interesse, at forbryderen, når han løslades, stilles under så gunstige vilkår, at han ikke altfor let fristes til ny forbrydelse. Derfor kan det også siges, at det nærmest påligger samfundet at hjælpe ham ved hans løsladelse. Denne pligt indfrier også det store samfund i nogen grad. Den tid er forbi, da en fange demitteres, iført et par striebeklæder og med 6 skilling i lommen. Det offentlige bevilger årlig til understøttelse for løsladte forbrydere et vist pengebeløb, som disponeres af fængselselskaberne. Derhos kan strafanstaltens bestyrer på anstaltens bekostning lade en udgående fange udstyre med ordenlige klæder samt give ham fri kost og fri befordring enten til hans hjemsted eller til et andet sted, hvor han kan antages at få en hæderlig beskæftigelse. En foranstaltning, som desuden sigter til forbryderens genoptagelse i samfundet, er lov af 9de Juni 1883 om æresoprejsning, ifølge hvilken den, der er domfældt for en forbrydelse eller til en straf, som i den offentlige mening er vanærende, under visse betingelser kan opnå æresoprejsning og genvinde de tabte, almindelige borgerrettigheder. Samfundet har altså ikke lukket øjet for sine ulykkelige lemmer.

Hermed har vistnok statsamfundet i nogen grad indfriet sine forpligtelser ligeoverfor den ulykkelige forbryder; men kun i nogen grad. Først da har samfundet indfriet sine forpligtelser, når det ved at fuldstændiggøre sine samfundsmæssige love og indretninger med rolig samvittighed og med *sandhed* kan sige: „Samfundet har ingen delagtig-

hed i forbrydernes vildfarelser“. Men det kan desværre endnu ikke siges. Og er det så, forekommer det mig, at forbryderen ved sin løsladelse har fået krav på vor medfølelse og vor hjælp.

Det er ikke så vanskeligt at komme efter, at samfundet i ikke ringe grad er delagtigt i forbrydelsen, eller — som en taler i den nordiske penitentiar-kongres i Kristiania 1882 udtrykte det — „at det hele samfund er medskyldig for det meste i forbrydelsen, at forbrydelsen i reglen er et udslag af samfundets brøstfældighed“.

Når forbryderen hensættes i strafanstalten, medfølger hans domsakter, vi læse dem; men vi kunne ikke indskrænke os til blot at se, hvad der er „kendt for ret“. Det er ikke nok for en læge at konstatere sygdommen hos den syge; han undersøger hans legemes konstitution, hans tidligere liv; han finder sygdommens årsag, og så foreskriver han midlerne mod den. På lignende måde undersøge også vi fængselsmænd årsagerne til forbrydelsen. Dens direkte årsag er i reglen ikke vanskelig at finde; men som oftest hænger denne sammen med en række årsager, der have medvirket til det endelige lovbrud. Således kunne vi ofte forfølge årsagerne lige op i barndomstiden, den periode af menneskelivet, da det onde og det gode, dog helst det onde, spirer og fæster rod. Fangen kommer os ret ofte til god hjælp ved vor undersøgelse. Han hensættes først i den ensomme celle; han ser her med smerte sine fejltrin, det ene efter det andet; han går sin fortid op igen lige til barndommen; da står barndomstiden og barndomshjemmet lyslevende for ham. Hvilke kår har han fristet? Mangen en begræder sin ulydighed mod fader og moder; deres formaninger og råd, som han overhørte, træde frem som hans anklagere; men mange flere forbande sin barndomstid. Af forældrenes sløvhed og ligegyldighed eller i det hele af deres slette eksempler indsugede de den gift, der blev deres fordærvelse; med bitterhed erfare de nu, at deres forsvarere og forsørgere uden bekymring have

ofret sit barn til lasternes molok, med smerte erfare de sandheden af, at „fædres ondskab straffes på børn.“ Andre have aldrig kendt fader eller moder; de ere frugten af en letsindig kærlighed. For dem har fader- og moderhertet aldrig slået. Det vide de fuldt vel, at deres forældre helst havde ønsket, de aldrig havde, set dagens lys. Allerede deres tilblivelse er i strid med et kristeligt samfunds moral, og det samme bliver altfor let deres hele tilværelse. Af sådanne ulykkelige børn leveres et klækkelig kontingent til strafanstalterne. Det er let forklarligt; det er nemlig en sjældenhed, de få en omhyggelig opdragelse. Reglen er, at de betragtes som en byrde. Kærlig tugt og vejledning have de ikke kendt; deres hjerte hærdes og sløves under de kolde fremmede hænder. Så kommer skamløsheden og lasten, og så have vi forbryderen. Der gives nu både i by og bygd et proletariat, der næsten systematisk fører sine børn ind i sædelig fordærvelse. Det er ikke vanskelig her i byen at blive vidne til, hvorledes barnet indsuger alskens råddenhed, at se, hvorledes forbryderen udvikles ligesom krybet af ægget. Skarer af børn overlades jo ganske til sig selv og drive navnlig i forstæderne om på gaden og mangle ganske en sysselsættelse, som barnets hele udvikling nødvendigvis kræver både for ånden og hånden; de opøves derimod til lediggang og dermed til andre laster; thi „lediggang er aldrig god; den er mange lasters rod“. — Lige fra den spæde barndom indsuge enkelte fængselsluften; jeg træffer i fængslet*) mødre med diende børn og fortæller dem da gerne eksempler på, hvorledes sådanne børns senere skæbne bliver forbryderens og fangens. Her træffer jeg også smågutter og småpiger, der allerede ere forbrydere, modnede til alskens laster. Fra fængslet er der for disse kun et skridt til strafansalten; først dér lægges der alvorlig an på deres opdragelse; men giften have de indsuget; modgiften, opdragelsen, kommer som oftest for sent.

*) Byens distriktsfængsel.

Man kan nok sige det, og vi sige det: „Forbrydelsen er forbryderens egen skyld; vil du undgå *straffen*, må du se til at undgå *forbrydelsen*“. Det er ganske sandt. Men her til denne forsamling må vi nok kunne betone en anden side af sandheden: „Det er forfærdelig at se, hvorledes samfundet gør sig meddelagtigt i forbrydelsen ved på forhånd at byde mangt et barn forbryderens usle og ulykkelige kår. *Samfundet har ikke for alvor søgt at afværge det sørgelige forfald, som vi hos børn daglig se for vore øjne.* Der mangler fra samfundets side effektive midler til at redde barnet, medens der endnu er tid. Og vi ere alle mer eller mindre medskyldige. Vi have ikke indfriet vor pligt, at afværge denne samfundsulykke; samfundet heller ikke.“

Jeg skal kortelig pege på enkelte andre punkter. Af *kvindelige* fanger kender jeg ingen, der må vække mere medfølelse end *barnemordersken*. Hun er en forfærdelig forbryderske, det behøver jeg ikke at forklare. Men hvorledes er hun bleven det? Hun er bleven moder ved forførelse, det er reglen; og måske forføreren direkte eller indirekte har kastet ind i hendes hjerte den første gnist til den skrækkelige forbrydelse. Ret ofte må det antages sikkert at være tilfældet. Men han går ganske fri, såfremt han ikke kan påvises at være *anstifteren* af forbrydelsen eller også at have været hende behjælpelig med at fuldføre eller skjule den. Dels mangler her lovbestemmelser, dels ere de utilbørlig slappe. — Ikke mindre beklagelig er den grænseløse sløvhed, hvormed omgivelserne *som oftest* forholde sig til en sådan ulykkelig moder. De have ofte ikke set, ja ikke engang anet hendes tilstand; og om dette end er tilfældet, have de intet gjort for at konstatere den eller for at hindre en eventuel forbrydelse. Det kan påvises, at forældre og husbondsfolk ved sin ligegyldige færd bære den direkte *moralske* skyld i forbrydelsen og dens nærmeste årsager; men *juridisk* ere de uskyldige; thi der er ingen lovbestemmelse, som rammer dem, så almenheden

derved kunde blive rigtig vågen. At dette er uforsvarligt, er kun altfor indlysende.

En anden klasse af kvindelige forbrydere ere de *prostituerede kvinder**). Det kan aldrig med nogensomhelst fornuftig grund modsiges, at den såkaldte *tolererede prostitution* er en af de sørgeligste skampletter på vort samfund; den er en indre og ydre selvmodsigelse, som aldrig lader sig hæve, uden at selve institutionen hæves. Ethvertsomhelst forsvar for den må falde ynkelig til jorden; ethvert forsvar må nemlig bygges på den anskuelse, at et større onde bør forebygges ved et mindre onde; men det er en grundfalsk tanke, at man kan „gøre det onde, for at det gode kan komme deraf“ (Rom. 3, 8). Jeg skal ikke nærmere indlade mig på at påvise dette, at et mindre onde jo aldrig kan blive et gode. Jeg skal kun udtale som min erfaring — og den er ikke enestående —, at prostitutionen ingenlunde er et *mindre* onde. Usædeligheden, en forbrydelse som den i sig selv er mod den kristelige moral, er og må nødvendigvis, navnlig under samfundets delvise beskyttelse, blive en moder til alskens forbrydelser. Straffelovens udtrykkelige bud trodses under myndighedernes auspicer. Kan der da gives noget, som mere nedbryder sædelighedsbevidstheden end dette? Og hvad straffeloven angår, betragtes ikke utugten i og for sig som en forbrydelse. Navnlig er lovgivningen utilbørlig slap ligeoverfor manden, hvis usædelige tilbøjelighed får så frit spil som muligt; i de allerfleste sædelighedsbrud kan han ikke rammes.

En erfaren fængselsmand har nylig udtalt: „Man skyder i almindelighed skylden på drukkenskaben, når man taler om de unges fald, men jeg tror, man heller skal skyde den på usædeligheden. Alle disse løse forhold mellem gutter og piger af almuen her i byen virke til tyveri“**). Det er sandelig det mindste og mildeste, som kan siges. *Når*

*) Kfr. Krls. Kap. 18 § 26.

**) R. PETERSEN: Nordisk Tidsskrift for Fængselsvæsen årg VI, pag. 349.

samfundet så lidet beskytter navnlig vore unge mod fald, byder det dem på forhånd forbryderens usle vilkår.

I nøje sammenhæng med det her berørte punkt står *drukkenskaben*, usædelighedens og uredelighedens kødelige søster. Jeg spurgte en gang en fange, der selv havde ligget under for drukkenskabslasten, hvormange han troede, der var i strafanstalten på grund af drukkenskab. Han svarede: „mindst $\frac{3}{4}$ “. Altså 75 %. Hermed mente han dem, for hvilke drukkenskaben er den *direkte* årsag til deres ulykke. Jeg spurgte en anden. Han svarede: „mindst $\frac{9}{10}$ “. Altså mindst 90 %. Han medtog alle dem, for hvem drukkenskaben havde været en *medvirkende* årsag til forbrydelsen. Begges svar ere formentlig korrekte. Men drukkenskabslasten er ingen forbrydelse, uagtet denne last utvivlsomt er vort folks dybe fordærvelse. Da Frankrig 1871 under blodige krige og ved kommunisternes oprør var styrtet i ulykke, opstod der spørgsmål om, hvorledes folket atter skulde rejse sig som folk. Svaret på dette spørgsmål gav nationalforsamlingen ved at foreslå en lov, som erklærede drukkenskab for forbrydelse. Det var den første lov, som blev vedtagen. Hos os er drukkenskab ingen forbrydelse; man drikker sig fra hus og hjem; hustru og børn må sulte, og barnet opøves under drankerens regimente til dranker. Ingen lovbestemmelse rammer drankeren. Drukkenskaben er ingen forbrydelse; nej tværtom, på grund af de berusende drikkes ejendommelige virkninger ret ofte en formildende omstændighed, hvorunder forbrydelsen begås. Kun *den militære straffelov* anser i visse tilfælde — og det kun i visse tilfælde — drukkenskaben for forbrydelse*). Sålænge drukkenskaben frit kan dyrkes og endog tjene som *undskyldende moment ved forbrydelser*, sålænge staten finder det tjenligt, at være den store værtshusholder uden synderlig indskrænkning, ville strafanstalterne selvfølgelig fyldes af forbrydere, der enten i eller på grund af drukkenskab begå sin forbrydelse. En

*) Lov af 23de Maj 1866 § 162 b og § 164.

fange skildrede situationen således: „Når vi komme på kommersen, holde vi på, så længe vi have en skilling, så gå klæderne; og når vi så efter rangelen ere slappe på legeme og sjæl, så stjele vi for at få en dram til at slukke tørsten med“. Omvendt fristes mangan en kun altfor let til at *bestjæle den drukne*, hvis penge og andre ejendele ere lokkemidler for den, som ikke tager i betænkning at stjele for at drikke og rangle. En tyvsdømt fange, der i det hele har tilbragt 51 år i fængsler og strafanstalter, spurgte jeg: „Hvad har nu ført dig i denne ulykke?“ Han: „Å, det er nu den ulykkelige drikken“. Jeg: „Men her ser jeg, du har en gang været 13 år i straf; kunde du ikke da ved din løsladelse lade være at drikke; du havde jo ikke drukket i hele denne tid?“ Han: „Å nej, men det er rart med den friheden; da gør man, hvad man vil“. En anden tyvsdømt fange spurgte mig, om jeg syntes, det var en forsvarlig ordning, når staten tjener store summer på spiritusøse drikke, men på den anden side udlægger store summer for at få straffet drankerne?“ Hertil indvendte jeg: „Det er ikke *drankerne*, men *tyvene*, man straffer“. „Nej“, sagde han, „tag drikkefriheden bort, så får de se, hvem der straffes. Nej, det er nok en fejl ved ordningen her“. Jeg måtte tie; han havde nok ret. Det er frygteligt at se disse hundrede af ofre for drukkenskabens last, der er moder eller søster til alle andre; grå oldinge gå der som vrag, indtil de dø, og unge gutter og voksne mænd afløse dem som fast strafanstaltinventarium. De ere ikke uden bevidsthed om egen skyld; men fangen, den ulykkelige genstand for retfærdigheden, har et skærpet blik for uretfærdigheden; og han tænker: „Det er en fejl ved ordningen her“. Det er en fejl ved ordningen her, — en fejl, hvorunder samfundet bereder mangan en stakkel *forbryderens usle vilkår*.

Jeg har sagt, at man skal tage forbryderen, som han er; og det tror jeg holder stik. Men da må vi ikke glemme at tage mennesket, som det er, og at kaste et blik på det menneskelige samfund og tage det, som det er. Dette have

vi nu gjort; og jeg mener, at den omstændighed, at forbryderen er fuldt tilregnelig, ikke skal hindre os fra at nære dyb medfølelse for ham; og den omstændighed, at han er bleven et offer, som samfundet bringer for de brøst, som det ikke for alvor vil fjærne, forhøjer vor interesse og medfølelse for ham.

Forbryderens vilkår er åndelig og legemlig elendighed og ulykke, dels ved egen skyld, dels ved samfundets.

Men ulykken lader sig ikke afværge ved *ord*, med ved *handling*. Vi, som alle bære spirene til det onde i os — spirer, som hos forbryderen har båret den modne frugt —, vi burde være taknemmelige for, at vi ikke have båret samme frugt; men hvorledes kunne vi vise denne taknemmelighed? ved at optage de opgaver, som lægges for os, ved at bidrage vort til at *forebygge* ulykken og, om den allerede er indtrådt, ved at forsøge at rejse den *ulykkelige*, ved at række ham samaritanerens hånd. Og det er en herlig opgave. Hvad vi derved spilde af tid og kraft, få vi igen med dobbelt rente. Hvad har anstrængelsen ved at redde den skibbrudne at sige mod glæden over at have reddet ham?

Det er vort fængselselskabs formål at række den *løs-ladte forbryder* en hjælpsom hånd.

Kom og hjælp os!

A. HVAL.
Fængselspræst.
